

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „SFÂNTUL ANDREI ȘAGUNA”

Domeniul: Teologie Ortodoxă – Muzică bisericească

TEZĂ DE DOCTORAT

VIAȚA ȘI OPERA IEROMONAHULUI AMFILOHIE (ATHANASIE) IORDĂNESCU

- REZUMAT -

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile GRĂJDIAN

Doctorand:

Marius-Nicolae ȘERBAN

SIBIU

2020

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

Lista abrevierilor.....	6
Introducere	Error! Bookmark not defined.

PARTEA I

CÂNTAREA PSALTICĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA - VIAȚA ȘI ACTIVITATE LUI AMFILOHIE IORDĂNESCU

1. Situația muzicii bisericești românești până la începutul secolului al XX-lea	
1.1. Personalități ale muzicii bisericești românești și contribuția lor la crearea tezaurului de psaltichie	Error! Bookmark not defined.
1.2. Contextul istoric și cultural din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea	Error! Bookmark not defined.
1.3. Stadiul actual al cercetării privind viața și opera ieromonahului Amfilohie Iordănescu.....	21
2. Ieromonahul Amfilohie Iordănescu - repere bio-bibliografice..	Error! Bookmark not defined.
3. Considerații asupra formării, personalității și activității lui Amfilohie Iordănescu	Error! Bookmark not defined.

PARTEA A II-A

OPERA MUZICALĂ A LUI AMFILOHIE IORDĂNESCU

Introducere	Error! Bookmark not defined.
1. Aspecte codicologice	Error! Bookmark not defined.
2. Descrierea manuscriselor ieromonahului Amfilohie Iordănescu păstrate la Biblioteca Academiei Române – București	
2.1. Ms. rom. 3815 B.A.R.B.....	Error! Bookmark not defined.
2.2. Ms. rom. 3961 B.A.R.B.....	Error! Bookmark not defined.

2.3. Ms. rom. 4342 B.A.R.B.	Error! Bookmark not defined.
2.4. Ms. rom. 4343 B.A.R.B.	Error! Bookmark not defined.
2.5. Ms. rom. 4344 B.A.R.B.	Error! Bookmark not defined.
3. Descrierea manuscrisului ieromonahului Amfilohie Iordănescu păstrat la Biblioteca Sfântului Sinod – București	
Ms. III 105 B.S.S.	Error! Bookmark not defined.
4. Descrierea manuscriselor ieromonahului Amfilohie Iordănescu păstrate la Biblioteca Națională a României – București	
4.1. Ms. 28.943 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.2. Ms. 28.944 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.3. Ms. 28.945 I B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.4. Ms. 28.945 II B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.5. Ms. 28.946 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.6. Ms. 28.947 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.7. Ms. 28.948 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.8. Ms. 29.065 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.9. Ms. 29.066 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
4.10. Ms. 29.067 B.N.R.B.	Error! Bookmark not defined.
5. Descrierea manuscrisului ieromonahului Amfilohie Iordănescu păstrat la Biblioteca Uniunii Compozitorilor – București	
Ms. 4662 B.U.C.B. (fondul George Breazul)	Error! Bookmark not defined.
6. Descrierea cărților tipărite de către ieromonahul Amfilohie Iordănescu	
6.1. <i>Buchet de Muzică (psaltichii)</i> , Tipografia Cărților Bisericești, București, 1933	Error! Bookmark not defined.
6.2. <i>Anastasimatarul bisericesc</i> al lui Dimitrie Suceveanu, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1936-1937	Error! Bookmark not defined.
7. Aspecte ale operei lui Amfilohie Iordănescu	
7.1. Caracteristici generale	Error! Bookmark not defined.
7.2. Traduceri ale lui Amfilohie Iordănescu	Error! Bookmark not defined.
7.3. Cântări preluate de la alți autori români	253
7.4. Compoziții ale lui Amfilohie Iordănescu	261

Concluzii	287
------------------------	-----

Bibliografie

1. Izvoare:

1.1. Manuscrise muzicale	289
1.2. Tipărituri	290
1.3. Documente	291

2. Tipărituri muzicale:

2.1. Românești	292
2.2. Grecești	294

3. Cărți:

3.1. Muzicologie	295
3.2. Teologie	298
3.3. Cărți de cult	301
3.4. Istorie	301

4. Studii și articole:

4.1. Muzicologie	301
4.2. Teologie	307
4.3. Istorie	308

5. Cataloage

309

6. Dicționare/lexicoane:

6.1. Muzicologie	310
6.2. Teologie	311
6.3. Istorie	311
6.4. Alte dicționare	311

7. Cărți și studii de codicologie

311

8. Site-uri accesate:

8.1. Românești	312
8.2. Străine	312

Anexe	313
--------------------	-----

LISTA ABREVIERILOR

- A.B. – Revista Altarul Banatului
B.A.R.B. – Biblioteca Academiei Române din București
B.M.C. – Biblioteca Mănăstirii Cernica
B.M.N. – Biblioteca Mănăstirii Neamț
B.M.S. – Biblioteca Mănăstirii Stavropoleos
B.N.R.B. – Biblioteca Națională din București
B.O.R. – Revista Biserica Ortodoxă Română
B.S.S. – Biblioteca Sfântului Sinod
B.U.C.B. – Biblioteca Uniunii Compozitorilor din București
Ed. – editura
ed. – ediția
gl. – glas
G.B. – Revista Glasul Bisericii
M.A. – Revista Mitropolia Ardealului
M.B. – Revista Mitropolia Banatului
M.M.C. – Muzeul Mănăstirii Cernica
M.M.S. – Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei
M.O. – Revista Mitropolia Olteniei
ms. – manuscris
R.T. – Revista Teologică
S.T. – Revista Studii Teologice
T.V. – Revista Teologie și viață

CUVINTE CHEIE: ieromonahul Amfilohie Iordănescu, Buchet de muzică, manuscrise muzicale, muzică bisericească românească, dascăl de psaltichie, cântăreț bisericesc, istoria muzicii bisericești românești, mănăstirea Cernica, mănăstirea Cozia, mănăstirea Pasărea, paisianism, trisaghion, heruvic, axion, chinonic, irmos calofonic, codicologie, antologhion, traducere, prelucrare, compoziție.

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Introducere

Observând lipsa datelor și a informațiilor privitoare la viața și opera lui Amfilohie (Athanasie) Iordănescu, a părut oportună efectuarea unei cercetări care să completeze această lacună al istoriei muzicii bisericești românești. Principala deficiență identificată la toate studiile de până acum constă în lipsa unei cercetări amănunțite asupra operei lui Amfilohie Iordănescu. De fapt, aceasta reprezintă cauza principală pentru care atât viața, cât și cea mai valoroasă parte a operei lui Amfilohie, odată cu trecerea timpului, a trecut în uitare.

Teza de față vine în ajutorul cercetătorilor din domeniul muzicii bisericești cu intenția de a readuce în atenție atât personalitatea, cât și opera lui Amfilohie Iordănescu. Aducerea la lumină a operei acestui foarte încă cunoscut dascăl de psaltichie pare a fi un deziderat cerut de interesul cântăreților și credincioșilor contemporani pentru muzica bisericească tradițională, manifestat prin întoarcerea către psaltichia românească mai veche, în special cea din secolul al XIX-lea.

În urma experienței de strană acumulată am ajuns la concluzia că Amfilohie Iordănescu este un autor încă actual. Traducerile, prelucrările și compozițiile sale sunt de un real folos atât cântăreților de astăzi cât și credincioșilor. Căutările preliminare acestei cercetări au scos la iveală mai multe laturi pozitive ale operei lui Amfilohie, dintre care amintim:

- Amfilohie are, în principal, cântări nu foarte lungi, care pot fi cântate astăzi exact așa cum au fost create, fără a mai interveni în vreun fel;
- Puținele pagini care au fost tipărite de Amfilohie sunt folosite și căutate chiar și astăzi de către mulți cântăreți bisericești;
- Iscușița sa muzicală și filologică de care a dat dovadă Amfilohie în paginile tipărite, face ca toate piesele sale să fie plăcute auzului, având o prozodie aproape perfectă;
- Cu toate că predomină cântările mai grabnice, el abordează și cântări papadice (largi, lungi) care necesită un timp mai mare de interpretare și o pregătire muzicală mai temeinică;
- A încercat și a reușit să acopere o paletă cât mai larg de cântări pentru toate slujbele bisericești;

- Promovează foarte mult tezaurul psaltic românesc al secolului al XIX-lea.

Partea I – Capitolul 1

Începutul muzicii bisericești pe teritoriile românești este strâns legată de propovăduirea Sf. Ap. Andrei pe vechiul teritoriu din Nordul Dunării locuit de daci. O importanță deosebită, între personalitățile din istoria muzicii bisericești românești, o are Sf. Niceta de Remesiana (336-414), cel care arată rolul cântării bisericești, evidențiind legătura directă care se creează între sufletul celui care cântă și Dumnezeu: „să cântăm, să psalmodiem și să lăudăm pe Dumnezeu mai mult cu sufletul decât cu glasul nostru”¹.

Sunt amintite, în ordine cronologică, personalitățile de referință ale muzicii bisericești românești și școlile de cântăreți care au funcționat pe pământ românesc. Primul imnograf și melurg român cunoscut până acum este monahul Filotei de la Cozia (sec. XIV-XV), urmat de Evstatie (sec. XVI), protopsaltul Putnei. Din secolul al XVII-lea încep să apară personalitățile remarcabile ale muzicii bisericești românești, primul fiind Iovașcu Vlahul *protopsaltul Curții Ungrovlahiei* (sec. XVII), contemporan cu ieromonahul Filothei Sin Agăi Jipei (†1720). Acesta din urmă, la sfârșitul anului 1713, cu ajutorul Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu, finalizează faimoasa *Psaltichie rumânească*, prima mărturie scrisă a muzicii psaltice românești.

Petru Emanuil Efesiul este personalitatea care a marcat progresul muzicii bisericești de la noi, în sec. al XIX-lea. El a predat *noua sistimă* la școala de cântăreți de la Sf. Nicolae Șelari din București, reușind, în 1820, să tipărească primele cărți de muzică psaltică pe teritoriul unei țări ortodoxe, *Anastasimatarul cel nou* și *Doxastarul pe scurt* ale lui Petru Lampadarie.

Dintre personalitățile remarcabile ale secolului al XIX-lea menționăm pe: Macarie Ieromonahul († 30 august 1836), cel care a reușit să tipărească primele cărți de psaltichie românească: *Theoreticonul*, *Anastasimatarul* și *Irmologhionul*, la Viena, în 1823, alături de Anton Pann (n. 1796-1798, † 2 noiembrie 1854), cel mai rodnic tipograf din vremea sa, care a tipărit nu mai puțin de 16 cărți de muzică bisericească românească.

Și în părțile Moldovei au fost câteva figuri care au marcat muzica bisericească românească, cum ar fi: Mihalache Moldovlahul (sec. XVIII-XIX), Visarion Ieromonahul

¹ Pr. Ștefan C. Alexe, „Foloasele cântării bisericești în comun după Sf. Niceta de Remesiana”, în B.O.R., an LXXV (1957), nr. 1-2, pp. 166.

(1794-1844) de la Neamț, Nectarie Vlahul (1804-1899), *privighetoarea Sfântului Munte* și nu în ultimul rând vestitul Dimitrie Suceveanu (1816-1898).

Contextul istoric, cultural și muzical din a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a dovedit a fi unul nefavorabil pentru dezvoltarea muzicii bisericești românești. Astfel că, începând chiar cu primii ani de după Unirea Principatelor din ianuarie 1859, muzica psaltică românească a început lungul șir al anilor de declin. Conducerea Principatelor a favorizat dezvoltarea muzicii occidentale de tip polifonic-armonic, iar interesul pentru muzica psaltică tradițională era în scădere. Încet, dar sigur, muzica psaltică a fost înlăturată din unele lăcașuri ortodoxe de cult și înlocuită cu muzica corală polifonică. Astfel, nivelul și numărul cântăreților de la începutul secolului al XX-lea era așa de scăzut încât exista pericolul ca tradiția muzicală psaltică românească să dispară.

Insuficienta cunoaștere a lui Amfilohie Iordănescu a făcut ca personalitatea și opera acestuia să fie aproape uitată. Totuși, datorită celebrului său *Buchet musical (psaltichii)*, tipărit la Tipografia Cărților Bisericești din București, în anul 1933, nu a fost o ruptură totală între noi, cei de astăzi, și ieromonahul muntean, trecut la Domnul pe 28 iulie 1937. Puținele surse de informare, cu privire la viața și opera lui Amfilohie Iordănescu, găsite la începutul acestei cercetări au slujit drept punte de legătură în descoperirea vastei opere a acestui dascăl de muzică bisericească. Pentru a scoate la lumină valoroasa operă a ieromonahului Amfilohie Iordănescu a fost nevoie să apelez și la codicologie.

Partea I – Capitolele 2-3

Ieromonahul Amfilohie Iordănescu – repere biografice:

1871 – 20 ianuarie – s-a născut în comuna Afumați, jud. Ilfov, fiu al lui Radu și Stana Iordănescu, iar la botez a primit numele Athanasie.

1883 – era ucenic al părintelui Silvestru de la Mănăstirea Cernica, a învățat psaltichia de la ieromonahul Cleopa, protopsaltul de atunci al mănăstirii.

1885 – 1 mai – a fost numit cântăreț la biserica din satul natal.

1886/1887 – la 15/16 ani, a compus primul Axion, gl. 8: *Cuvine-se cu adevărat...*;

1890 – la 19 ani, a scris primele sale manuscrise: ms. rom. 4342 B.A.R.B. – *Carte de Psaltichie cu cântări bisericești* (90 de file), ms. rom. 4343 B.A.R.B. – *Irmoase calofonice sau bineglăsuite* (49 de file).

1899 – s-a mutat în postul de cântăreț la biserica *Lucaci* din București.

- 1906 – s-a mutat din nou, în postul de cântăreț al Capelei Domnești a Ospiciului *Sfântul Pantelimon* din comuna Pantelimon, jud. Ilfov.
- 1919 – 25 septembrie – a trecut la Domnul soția sa, Calina Iordănescu (în vârstă de 51 de ani).
- 1925 – 1 octombrie – a intrat în obștea Mănăstirii Cozia, totodată fiind numit și „maestru de muzică” la școala de cântăreți bisericești de aici.
- 1926 – 6 ianuarie - a fost tuns în monahism la Mănăstirea Cozia, primind numele de Amfilohie.
- 1926 – 1 aprilie – a fost hirotont diacon pe seama Mănăstirii Cozia.
- 1926 – 3 aprilie – a fost hirotont preot pentru aceeași vatră monahală.
- 1926 – 6 august – a fost hirotont duhovnic.
- 1929 – octombrie/noiembrie – a plecat la Mănăstirea *Negru-Vodă*, Câmpulung Muscel.
- 1930 – 1 noiembrie – s-a mutat ca preot slujitor la Mănăstirea Pasărea, jud. Ilfov.
- 1933 – ieromonahul Amfilohie este menționat ca profesor/conducător al școlii de muzică bisericească de la Mănăstirea Pasărea.
- 1933 – a tipărit *Buchetul de muzică (psaltichii)*, la Tipografia Cărților Bisericești din București.
- 1936-1937 – a retipărit la aceeași tipografie *Anastasimatarul* lui Dimitrie Suceveanu în 10 fascicule.
- 1937 – 28 iulie – a trecut la cele veșnice din cauza unui atac de cord survenit în dimineața acelei zile, în timp ce cobora din tramvai, mergând spre Tipografia Cărților Bisericești.
- 1939 – 30 iulie – a fost înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica, slujba fiind oficiată de P.S. Veniamin (Pocitan) Ploieșteanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Ca unul care a ucenicit în școala de copiiști a părinților paisieni de la mănăstirea Cernica, Amfilohie Iordănescu, prin manuscrisele sale, duce mai departe principiile lăsate ca moștenire de Sf. Paisie Velicicovschi. În Muzeul Mănăstirii Cernica încă se mai păstrează două manuscrise muzicale, ms. rom. 237 – *Privigher* și ms. rom. 240 – *Liturghier*, care au aparținut chiar lui Amfilohie, cel care se semnează ca *Athanasie Iordănescu. Cântăreț*.

Deci, Amfilohie Iordănescu este unul dintre cei care au studiat în școala paisiană, având profesori paisieni, deci și el la rândul său fiind un simpatizant al paisianismului, care

prin succesiune neîntreruptă a învățat, a crescut și a trăit după rânduielile lăsate de Sfântul Paisie de la Neamț.

Temeinicia cunoștințelor de psaltichie, dobândite în școala paisiană de la Cernica, este dovedită din plin de Amfilohie și pe plan compozițional. Așa se face că la numai 15 ani Athanasie Iordănescu realiza prima sa compoziție muzicală, un Axion (*Cuvine-se cu adevărat...*) pe glasul VIII.

Partea a II-a - Capitolele 1-6

Au fost prezentate succint regulile codicologice folosite la cercetarea operei lui Amfilohie Iordănescu, după care urmează descrierea întregii opere creată de acesta, atât manuscrisă cât și tipărită. Făcând o comparație între lista din *Buchet de muzică (psaltichii)* București, 1933, și cea întocmită prin prezenta cercetare, se observă faptul că toate compozițiile și scrierile menționate de Amfilohie au fost identificate în mai multe locuri, excepție făcând doar *Cartea Laudelor*, specificată de autor la punctul 14 în tipăritura amintită, neidentificată până în prezent. În continuare, vom prezenta lista cronologică a manuscriselor și tipăriturilor lui Amfilohie Iordănescu, indicând locul și anul de apariție, precum și locul unde se păstrează fiecare:

A) Manuscrise:

1. ms. rom. 4342 B.A.R.B. - *Carte de Psaltichie cu cântări bisericesti...*, Afumați (jud. Ilfov), 14 septembrie 1890
2. ms. rom. 4343 B.A.R.B. - *Irmoase calofonice sau bineglăsuite...*, Afumați (jud. Ilfov), 1890
3. ms. rom. 28.943 B.N.R.B. - [*Heruvica*], 1895
4. ms. rom. 4344 B.A.R.B. - [*Psaltichie*], sfârșitul sec. al XIX-lea (ante 1896)
5. ms. rom. 3815 B.A.R.B. - *Cântările Sfintei și dumnezeieștii Liturghii*, 1 noiembrie 1901
6. ms. 29.066 B.N.R.B. - *Carte de cântări bisericesti*, București, 16 martie 1902
7. ms. rom. 3961 B.A.R.B. - *Carte numită Privigherul...*, Biserica Lucaci, București, 1904
8. ms. 28.945 I B.N.R.B. - *Păresimierul... partea I + Adaos*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1915.
9. ms. 28.945 I B.N.R.B. - *Păresimierul... partea II*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1915.

10. ms. 28.945 I B.N.R.B. - *Leturghier la liturghia cea mai înainte sfințită [Prejdesțania]*, [Pantelimon (jud. Ilfov), 1916]
11. ms. 28.945 I B.N.R.B. - *Penticostar, Ospiciul Sf. Pantelimon*, Pantelimon (jud. Ilfov), 1916
12. ms. 29.067 B.N.R.B. - *Cântări la Sfânta Liturghie, Ospiciul Sf. Pantelimon*, Pantelimon (jud. Ilfov), 1918
13. ms. 28.948 B.N.R.B. - *Teoreticonul sau gramatica teoretică și melodică a muzicii bisericești*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1920
14. ms. 28.946 B.N.R.B. - *Opt glosarul muzicesc practic*, Pantelimon și mănăstirea Pasărea (jud. Ilfov), 1920-1930
15. ms. 28.946 B.N.R.B. - *Catavasier musical*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1921-1930
16. ms. 28.946 B.N.R.B. - *Mâncătorul* [= cântări la slujba privegherii], Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1922-1930
17. ms. III 105 B.S.S. - *Liturghier muzicesc*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 20 iulie 1923
18. ms. 28.944 B.N.R.B. - *Calofonicon*, vol. I, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 6 noiembrie 1924
19. ms. 28.944 B.N.R.B. - *Calofonicon*, vol. II, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 6 noiembrie 1924
20. ms. 28.945 II B.N.R.B. - *Noul Doxastar* vol. I (cu slujba completă la Sf. Ierarh Nicolae), Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1924
21. ms. 28.945 II B.N.R.B. - *Noul Doxastar* vol. II (cu slujba completă la Adormirea Maicii Domnului), Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), 1 octombrie 1925
22. ms. 28.945 II B.N.R.B. - *Slujba la Vinerea cea Luminată a Izvorului [Tămăduirii]*, Ospiciul Sf. Pantelimon, Pantelimon (jud. Ilfov), post 1925
23. ms. 28.947 B.N.R.B. - *Slavele pe luna Septembrie*, prima jumătatea a sec. al XX-lea
24. ms. 29.065 B.N.R.B. - *[Buchet musical]*, ante 1932
25. ms. rom. 4662 B.U.C.B. (fond George Breazul) - *Cântece naționale*, începutul secolului al XX-lea

B) Tipărituri:

1. *Răspunsuri la Sf. Liturghie*, glas 3, în *Cultura*, București, an VI (1918), nr. 2, pp. 5-6
2. *Axion duminical*, glas 7, în *Cultura*, București, an VI (1918), nr. 3, p. 27

3. *Răspunsuri la Sf. Liturghie*, în *Cultura*, București, an VIII (1919), nr. 12, pp. 149-151
4. *Răspunsuri la Sf. Liturghie și Axion (Cuvine-se cu adevărat...)* glas 7 (enarmonic), *Tatăl nostru...* glas 8, compuse de Athanasie Iordănescu și publicate pe o foaie volantă la tipografia „Doina Neam. Rom.”, str. Traian 14 (casă proprie), 4 p.
5. *Buchetul de muzică (psaltichii)*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1934.
6. *Glasul I Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola I-a*, București, 1936.
7. *Glasul II-III Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola III-a*, București, 1937.
8. *Glasul IV-V Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola V-a*, București, 1937.
9. *Glasul V-VI Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola VI-a*, București, 1937.

Partea a II-a – Capitolul 7

Au fost scoase în evidență mai multe aspecte ale operei lui Amfilohie Iordănescu. Operă manuscrisă a acestuia totalizează 2.058 de file + 1.424 de pagini. În conținutul acestui impresionant număr de 2.770 de file de manuscris descoperite până în prezent, Amfilohie copiază cântări compuse atât de autori greci și români cât și cântări compuse chiar de el. Așa cum era și firesc, în prima parte a activității sale de copist, Amfilohie consemnează în manuscrisele sale mai mult cântări compuse și traduse de către alți dascăli români de psaltichie, care au trăit și activat înaintea sa, dar și câteva cântări compuse și traduse de el. Totuși să nu uităm că, la vârsta de numai 15 ani Amfilohie compunea prima piesă, un Axion (gl. 8: *Cuvine-se cu adevărat...*), iar la 19 ani (1890) termina de caligrafiat primele două manuscrise (ms. rom. 4342 B.A.R.B. - *Carte de Psaltichie*, și ms. rom. 4343 B.A.R.B. - *Irmoase calofonice...*). Acest lucru face dovada temeinicelor sale cunoștințe de psaltichie dobândite de la părinții paisieni de la Cernica, încă din perioada adolescenței. Pe măsură ce începe să crească, atât din punct de vedere fizic/fiziologic, cât și muzical, Amfilohie își dezvoltă aptitudinile creatoare, ajungând ca la vârsta de cca. 44 de ani să caligrafieze manuscrise muzicale în care predomină, în proporție de 90%, creațiile sale proprii.

Din cercetarea acestor manuscrise, pe care le-a lăsat Amfilohie (Athanasie) Iordănescu a ieșit la iveală un lucru interesant: el era tributar scrierii și caligrafierii manuscriselor mai mult decât tipăririi cărților, care la începutul secolului al XX-lea era o normalitate.

Este o mare diferență, atât muzicală cât și stilistic-estetică, între manuscrisele caligrafiate de el la 19 ani (în 1890) și cele realizate după 35 de ani. Am putea spune că, în

comparație cu manuscrisele realizate începând cu 1915, cele de dinainte de 1900 sunt doar niște încercări de condei. Tot acum, în 1915, viitorul ieromonah Amfilohie începe un proiect foarte îndrăzneț prin alcătuirea unor volume de manuscris care să se cuprindă toate traducerile, adaptările, prelucrările și compozițiile sale. Așa se explică și faptul că, începând cu ms. 28.945 I B.N.R.B. (1915), regăsim scrise aproape toate cântările notate de el în manuscrisele caligrafiate de el până în 1915. Totodată, de acum se intensifică și apariția cântărilor traduse, prelucrate și compuse de el. Alcătuirea unei serii de volume în care să se regăsească toate cântările sale, aranjate foarte atent din punct de vedere liturgic, nu face altceva decât să confirme pasiunea sa pentru tradiția manuscrisă.

Această idee, a alcătuirii unei opere complete, este întărită și de faptul că printre lucrările lui Amfilohie am identificat câteva manuscrise, care din punct de vedere esteticii grafice seamănă foarte mult, este vorba despre: ms. 28.945 I B.N.R.B., ms. 28.945 II B.N.R.B., ms. III 105 B.S.S., ms. 28.946 B.N.R.B. și ms. 28.944 B.N.R.B. Aceste cinci volume de manuscris sunt, de fapt, niște antologii în care se cuprind cântări la toate slujbele bisericești, aranjate după rânduiala liturgico-tipiconală a fiecărei slujbe și perioade din anul bisericesc.

În opera lui Amfilohie am identificat multe traduceri inedite de cântări din limba greacă, dintre aceste amintim:

- Trisaghion (*Sfinte Dumnezeule...*), gl. 7 varis, compus de Petru Efesiul;
- Trisaghion de Manuil Protopsaltul, gl. 1: *Sfinte Dumnezeule...*;
- heruvice compuse de Theodor Fokaeos, pe toate glasurile;
- heruvice compuse de Constantin Protopsaltul, pe toate glasurile;
- heruvice mari compuse de Petru Efesiul, pe toate glasurile;
- chinonice duminicale și praznicale, compuse de Theodor Fokaeos
- Polieleu, compus de K. Meletiou, gl. 7 (varis): *Cuvânt Bun...*;
- Irmos calofonic, compus de Nicolae Protopsaltul Smirnei, gl. 6: *Ochiul inimii mele...*;
- Axioane (*Cuvine-se cu adevărat...*) pe toate cele opt glasuri;
- Chinonice săptămânale, traduse după autorul grec Gheorghe Risiotul;
- Cântare (ce poate fi cântată la Prohodul Domnului) tradusă din grecește, gl. 5: *Soarele ș-au ascuns razele...*

Amfilohie Iordănescu a inserat în toată opera sa cântări preluate de la conașionalii săi, dascăli de psaltichie românească. Printre cei mai utilizați autori români de psaltichie se

numără Macarie Ieromonahul – pentru cântările papadice (rare), iar Dimitrie Suceveanul și Anton Pann – pentru cântările irmologice (mai rapide).

Trebuie să amintim că, la începutul secolului al XX-lea, în muzica bisericească din tot spațiul ortodox a existat o tendință de simplificare și prescurtare a celor mai consacrați autori din muzica bisericească. Cel mai elocvent exemplu pentru astfel de acțiune este dascălul, cântărețul și muzicologul grec Konstantinos A. Psahos. El a fost printre primii muzicieni care au introdus acest curent al simplificării autorilor clasici ai psaltichiei și armonizării muzicii bisericești cu ajutorul neumelor (notelor muzicale) psaltice.

Un mare dascăl, foarte prețuit de Amfilohie Iordănescu este Anton Pann. Preluarea și prelucrarea operei lui A. Pann nu s-a limitat doar la partiturile pieselor psaltice, ci a trecut și pe tărâmul teoriei muzicale. Însă meritul lui Amfilohie este acela de a sistematizat informațiile expuse de marele dascăl de psaltichie, organizându-le în două mari părți. În prima parte sunt prezentate aspectele teoretice sub formă de întrebări și răspunsuri, însoțite de explicații, reprezentări grafice ale scărilor glasurilor bisericești, lucrările ftoalelor pe aceste scări și exerciții muzicale (paralaghe), iar în cea de-a doua parte se găsesc exemple de cântări care pot fi interpretate într-un mod mai grabnic.

Dintre cele mai timpurii compoziții ale lui Amfilohie Iordănescu, amintim:

- Axion, gl. 8: *De tine se bucură... lucrat la 1889*;
- Axion, gl. 8: *Cuvine-se cu adevărat..., compus la 1886*;
- cele 11 voscresne ale Învierii, compuse de Amfilohie într-un tempou mai rapid;

Amfilohie având ca surse operele celor trei mari dascăli români de psaltichie, a alcătuit piese noi, care, de fapt, constituie o completare a ceea ce au realizat cei dinaintea lui. Amfilohie oferă cântăreților contemporani lui, și urmașilor acestora, o variantă interpretativă diferită față de ce exista deja, caracteristica principală a pieselor sale fiind ritmul mai alert în care se pot interpreta. Dintre cele mai inedite compoziții ale lui Amfilohie, menționăm:

- *Fericit bărbatul... compus de Ath[anasie] Iordănescu la 1896, gl. 4 (aghia)*;
- *Polieleu mic. Acest Polieleu este compus expre, a se cânta cu „La râul Vavilonului...”* [compus de Athanasie Iordănescu], gl. 3: *Robii Domnului...*;
- Polieleu, gl. 3; „La râul Vavilonului...” compus de Ath[anasie] Iordănescu
- Psalmul 50 integral, două variante, gl. 5 și 7 (varis): *Miluieste-mă Dumnezeu...*;
- Doxologie compusă tot de Ath[anasie] Iordănescu, gl. 7 (proto-varis): *Slavă Ție...*

- *Canonul [Învierii - integral] compus de Atanasie Iordănescu, gl. 1: Ziua Învierii...;*
- *slava de la Doamne strigat-am... la Adormirea Maicii Domnului, pe opt glasuri: Cu voia cea dumnezeiește...*
- *Polieleu la slujba Izvorului Tămăduirii, gl. 8: Cuvânt bun...;*
- *psalmii 102 și 145 (Antifonul I și II duminical) – text integral, două variante, gl. 6 (nenano) și 7 (varis): Binecuvintează suflete al meu...*
- *troparele Învierii pe larg, pentru toate cele opt glasuri*
- *Antifoanele de la Liturghie pentru toate Praznicele Împărătești împreună cu Troparele și Condacele lor*
- *heruvice mari, pe toate cele opt glasuri*
- *Axioane pe toate glasurile*
- *Stihiri ce se cântă la înmormântarea monahilor, gl. 8: Pământe deschizându-te...*
- *Irmos calofonic, gl. 5: Cuprins sunt din toate părțile...*
- *Lumină lină...gl. 5;*

CONCLUZII

Ieromonahul Amfilohie (Athanasie) Iordănescu și-a trăit copilăria în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atunci când spiritul marilor dascăli români de psaltichie încă era viu și lucrător în rândul cântăreților de strană, unii dintre vechii dascăli chiar mai activau în posturile de cântăreți bisericești la diferite biserici. Acest lucru face ca toată opera lui Amfilohie să fie puternic marcată de un duh autentic al muzicii bisericești românești. Nu există nicio lucrare din opera ieromonahului muntean care să nu conțină cel puțin una sau două cântări compuse, exghisite, traduse sau prelucrate de către Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Protos. Varlaam Bărăncescu, Nectarie Vlahul și alții.

Oricât am vrea, nu putem vorbi de opera lui Amfilohie Iordănescu fără să facem referire la operele marilor dascăli români de psaltichie. Interesant este faptul că Amfilohie, fiind un fin cunoscător a tuturor lucrărilor care s-au scris până în timpul său, a valorificat din plin operele înaintașilor, fără ca să le plagieze sau să le treacă în planul al doilea prin promovarea excesivă a operei sale nou create, în locul celei deja consacrate.

În dinamica tradiție, Amfilohie (Athanasie) Iordănescu prin traduceri, prelucrările și compozițiile sale face o completare a tezaurului psaltic muzical românesc. Acest lucru se concretizează în special prin adaptări ale cântărilor mai largi pentru tactul irmologic (mai rapid), la care adaugă și foarte multe compoziții proprii pentru cântările interpretate într-un ritm mai alert.

Cercetarea vieții și operei lui Amfilohie Iordănescu a scos la iveală câteva calități importante ale acestuia, și anume: cântăreț iscusit, copist și miniaturist (meșteșuguri deprinse de la descendenții Sfântului Paisie Velicicovschi), cercetător atent al operelor existente în timpul lui (nu doar a celor românești), traducător de cântări bisericești, compozitor, dascăl de muzică bisericească și a fost înzestrat cu un auz muzical foarte bine dezvoltat (așa cum rezultă din unele însemnări ale sale privind notarea unor cântări).

Având în vedere aspectele prezentate în cuprinsul tezei, ieromonahul Amfilohie (Athanasie) Iordănescu poate fi considerat un reper în muzica bisericească românească, iar datorită contribuției aduse la dezvoltarea și îmbogățirea tezaurului muzicii bisericești românești, lucrările lui ar putea fi socotite la fel de valoroase ca și cele ale celorlalți dascăli români de psaltichie.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Izvoare

1.1. Manuscrise muzicale:

Biblioteca Academiei Române din București:

- ✓ Ms. rom. 1685
- ✓ Ms. rom. 3815
- ✓ Ms. rom. 3961
- ✓ Ms. rom. 4342
- ✓ Ms. rom. 4343
- ✓ Ms. rom. 4344
- ✓ Ms. gr. 1544

Biblioteca Națională a României din București:

- ✓ Ms. 28.943
- ✓ Ms. 28.944
- ✓ Ms. 28.945 I
- ✓ Ms. 28.945 II
- ✓ Ms. 28.946
- ✓ Ms. 28.947
- ✓ Ms. 28.948
- ✓ Ms. 29.065
- ✓ Ms. 29.066
- ✓ Ms. 29.067

Biblioteca Sfântului Sinod din București:

- ✓ Ms. III 105
- ✓ Ms. II 14
- ✓ Ms. I 76
- ✓ Ms. I 176

Biblioteca Uniunii Compozitorilor din București (fond George Breazul):

- ✓ Ms. rom. 4662

Biblioteca Mănăstirii Neamț:

- ✓ Ms. nr. 154

Muzeul Mănăstirii Cernica:

- ✓ Ms. rom. 237
- ✓ Ms. rom. 238
- ✓ Ms. rom. 239
- ✓ Ms. rom. 240
- ✓ Ms. rom. 295
- ✓ *Engolpion sau flori de cântări alese bisericești*, manuscris copiat de Paisie Lambru, 1910 – fără cotă

Biblioteca Mănăstirii Stavropoleos:

- ✓ Ms. 88 m
- ✓ Ms. 99 m
- ✓ Ms. 7294 m

1.2. Tipărituri:

- ✓ *Calendarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, pe anul mântuirii 1931*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1931.
- ✓ *Calendarul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice, pe anul mântuirii 1934*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1934.
- ✓ *Calendarul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice, pe anul mântuirii 1938*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1938.
- ✓ *Glasul Monahilor*, an XV (19 septembrie 1937), nr. 557.
- ✓ IORDĂNESCU, Athanasie, *Axion duminical*, glas 7, în *Cultura*, București, an VI (1918), nr. 3.
- ✓ IORDĂNESCU, Athanasie, *Răspunsuri la Sf. Liturghie și Axion (Cuvine-se cu adevărat...)* glas 7 (enarmonic), *Tatăl nostru...* glas 8, tipografia „Doina Neam. Rom.”, str. Traian 14 (casă proprie).
- ✓ IORDĂNESCU, Athanasie, *Răspunsuri la Sf. Liturghie*, glas 3, în *Cultura*, București, an VI (1918), nr. 2.
- ✓ IORDĂNESCU, Athanasie, *Răspunsuri la Sf. Liturghie*, în *Cultura*, București, an VIII (1919), nr. 12.

- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Buchetul de muzică (psaltichii)*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1934.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul I Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola I-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1936.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul II Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola II-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1936.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul II-III Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola III-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul III-IV Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola IV-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul IV-V Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola V-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.
- ✓ IORDĂNESCU, Ieromonah Amfilohie, *Glasul V-VI Bisericesc, după Dimitrie Suceveanu – fascicola VI-a*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.

1.3. Documente:

- ✓ Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, fond Mănăstirea Cozia, 1923-1926, pachet XII, dosare 1-4 (1/1926).
- ✓ Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, fond Mănăstirea Cozia, dosarul 489/m (1925-1930).
- ✓ Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, fond Mănăstirea Cozia, pachet XIII (1927-1928), dosare 1-5.
- ✓ Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, fond Mănăstirea Cozia, *Școala de cântăreți*, vol. II.
- ✓ Arhiva Cancelariei Sf. Sinod, *Procese Verbale ale Sinodului Permanent*, 1918-1940.
- ✓ Arhiva Mănăstirii Pasărea, Fond „Documente istorice”, dosar XLIII/10.
- ✓ Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerului Cultelor și Artelor, dosar 60/1928.
- ✓ Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerului Cultelor și Artelor, dosar 70/1928.
- ✓ Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerului Cultelor și Artelor, dosar 54/1929.
- ✓ Arhivele Naționale ale României, fondul Ministerului Cultelor și Artelor, dosar 7/1930.

- ✓ *Registrul de înmormântări* al cimitirului de la Mănăstirea Cernica.

2. Tipărituri muzicale

2.1. Românești:

- ✓ *Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie – Antologie psaltică*, coordonatori: Arhim. Clement Haralam și Cezar Florin Cocuz, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2018.
- ✓ IONESCU, Ghiță, *Colecția de muzică orientală. Pentru usul Seminarilor superioare din Țară*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1896.
- ✓ MACARIE, Ieromonahul, *Anastasimatar*, Viena, 1823.
- ✓ NECTARIE, Protopsaltul Sf. Munte Athos, *Cântările Sfintei Liturghii*, ediție realizată și îngrijită de Conf. Univ. Dr. Vasile Vasile, București, 2004.
- ✓ PANN, Anton, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică*, București, 1845.
- ✓ PANN, Anton, *Heruvico-Chinonicar*, vol. I, București, 1847.
- ✓ PANN, Anton, *Heruvico-Chinonicar*, vol. II, București, 1847.
- ✓ PANN, Anton, *Irmologhiu sau Catavasier*, București, 1846.
- ✓ PANN, Anton, *Noul Anastasimatar*, tradus după Dionisie Fotino, București, 1854.
- ✓ *Penticostar paisian*, ediție îngrijită de monahul Filotheu Bălan, Ed. Sophia, București, 2018.
- ✓ POPESCU-PASĂREA, Ion, *Noul Idiomelar*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1933.
- ✓ POPESCU-PASĂREA, Ion, *Liturghier de strană*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1925.
- ✓ SUCEVEANU, Dimitrie, *Anastasimatar bisericesc*, Tipografia Sfintei Mitropolii, Iași, 1848.
- ✓ SUCEVEANU, Dimitrie, *Idiomelar*, vol. I, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1856.
- ✓ SUCEVEANU, Dimitrie, *Idiomelar*, vol. II, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1856.
- ✓ SUCEVEANU, Dimitrie, *Idiomelar*, vol. III, Tipografia Mănăstirii Neamț, 1857.
- ✓ SUCEVEANU, Dimitrie, *Irmologhiu sau Catavasier Musicesc*, Tipografia Sfintei Mitropolii, Iași, 1848.
- ✓ ZMEU, Ioan, *Utrenier și Liturghier*, Tipografia Alessandru Georgescu, Buzău, 1892.

2.2. Grecești:

- ✓ *Ανθολογία* (editor Stefanou), Constantinoupoli, 1863.
- ✓ *Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν* (editor Theodorou Fokaeos), Constantinoupoli, 1835.
- ✓ *Ιεροψάλτου Εγκόλπιον*, tom. III (editor Ioannou Protopsaltou), Constantinoupoli, 1894.
- ✓ *Κοκκινογοργούσα Ανθολογία*, Constantinoupoli, 1846.
- ✓ *Καλλικέλαδος Αηδών*, Tessaloniki, 1882.
- ✓ *Μουσική Συλλογή*, Constantinoupoli, 1909.
- ✓ *Μουσική Μέλισσα* (editor: Theodorou P. P. Fokaeos), Constantinoupoli, 1848.
- ✓ *Μουσικόν Απάνθισμα*, Constantinoupoli, 1894.
- ✓ *Μουσικόν Εγκόλπιον*, tom. II, Thessaloniki, 1869.
- ✓ *Νέον Ταμείον Μουσικής Ανθολογίας*, tom. III, Smirni, 1867.
- ✓ *Νεώτατον Μουσικόν Εγκόλπιον Περιλαμβάνον*, tom. III, Athinais, 1894.
- ✓ *Νεώτατον Μουσικόν Εγκόλπιον*, tom. II, Athinais, 1894.
- ✓ *Πανδέκτη*, tom. IV, Constantinoupoli, 1851.
- ✓ *Ταμείον Ανθολογίας*, tom. II (editor Hourmouziou Hartofilakos), Constantinoupoli, 1824.
- ✓ *Ταμείον Ανθολογία*, tom. II (editor Grigoriou Protopsaltou), Constantinoupoli, 1834.
- ✓ *Ταμείον Ανθολογίας*, tom. III (editor Theodorou Fokaeos), Constantinoupoli, 1834.
- ✓ *Ταμείον Ανθολογίας*, tom. III (editor Theodorou Fokaeos), Constantinoupoli, 1869.
- ✓ PSAHOS, K. A., *Η Λειτουργία, τόμος πρώτος*, Athina, 1909.

3. Cărți

3.1. Muzicologie:

- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și aportul original al culturii autohtone*, Ed. Muzicală, București, 1990.
- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, *Filothei sin Agăi Jipei - Psaltichie rumânească*, vol. I, *Catavasier*, Seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. VII A, Ed. Muzicală, 1981.
- ✓ BREAZUL, George, *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. I, Ed. Muzicală, București, 1966.
- ✓ BUCESCU, Florin, *Cântarea psaltică în manuscrisele moldovenești din sec. al XIX-lea*, vol. I, Ed. Artes, Iași, 2008.

- ✓ BUZEREA, Alexie, *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din secolul al XIX-lea*, Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 1999.
- ✓ CERNĂTESCU, Cătălin, *Tradiția muzicală a irmoaselor calofonice în limba română (secolele XVIII-XXI)* – teză de doctorat, București, 2019.
- ✓ COSMA, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, vol. VI, Ed. Muzicală, București, 1984.
- ✓ FRANGULEA, Pr. Prof. Dr. Victor, *Profesorul protopsalt Ion Popescu-Pasărea – Viața și opera*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004.
- ✓ GAVRILĂ, Pr. Prof. Ion, *Muzica bisericească în ținutul Vâlcii. Studiu monografic*, Ed. Roza Vânturilor, București, 2010.
- ✓ GHEORGHITĂ, Nicolae, *Byzantine Chant between Constantinople and the Danubian Principalities*, Ed. Sophia, București, 2010.
- ✓ GHIRCOIAȘIU, Romeo, *Contribuții la istoria muzicii românești*, vol. I, Ed. Muzicală, București, 1963.
- ✓ GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Cântarea ca Teologie*, vol. II, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2017.
- ✓ GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Elemente de cântare bisericească și tipic*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2002.
- ✓ GRĂJDIAN, Pr. Vasile, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă – aspecte de identitate a cântării liturgice ortodoxe*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000.
- ✓ HARBUZARU, Ierom. Mihail, *Manuscrisele psaltice de la Mănăstirea Sinaia*, Ed. Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2012.
- ✓ HRISANT de Madyt, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής*, Trieste, 1832.
- ✓ IONESCU, Gheorghe C., *Studii muzicologice și bizantinologice*, București, 1997.
- ✓ KONSTANTINOU, Georgios, *Teoria și practica muzicii bisericești*, (trad. Adrian Sârbu), ed. II, Asociația Culturală Byzantion, Iași, 2012.
- ✓ MATEI, Pr. Dr. Zaharia, *Profesorul, protopsaltul și compozitorul Anton Pann (1797-1854)*, Ed. Basilica, București, 2014.
- ✓ MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU (Episcop), *Memoriu pentru Cântările Bisericești în România*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1882.
- ✓ MOISESCU, Titus, *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc*, Ed. Muzicală, București, 1996.

- ✓ MOISIL, Costin, *Construcția unei identități românești în muzica bisericească*, Ed. Universității Naționale de Muzică, București, 2018.
- ✓ MOISIL, Costin, *Geniu românesc vs. tradiție bizantină*, Ed. Muzicală, București, 2016.
- ✓ MOLDOVEANU, Pr. Prof. Univ. Dr. Nicu, *Istoria Muzicii Bisericești la Români*, Ed. Basilica, București, 2010.
- ✓ NIȚULESCU, Petre, *Muzica românească de azi*, Ed. Marvan, București, 1939.
- ✓ OPREA, Gabriel Constantin, *Cântarea bizantină în Bucureștiul veacului al XIX-lea. Școli și reprezentanți*, Ed. Muzicală, București, 2016.
- ✓ PANȚIRU, Grigore, *Notația și ehurile Muzicii Bizantine*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1971.
- ✓ POPESCU, Nicolae M., *Viața și activitatea dascălului de cântări Macarie Ieromonahul*, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, București, 1908.
- ✓ SECARĂ, Constantin, *Muzica bizantină doxologie și înălțare spirituală*, Ed. Muzicală, București, 2006.
- ✓ VASILE, Vasile, *Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească*, vol. 2, Ed. Interprint, București, 1999.

3.2. Teologie:

- ✓ *BIBLIA SAU SFÂNTA SCRIPTURĂ*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2019.
- ✓ ATANASIU, Mihai-Bogdan, PALADE, Mihaela, *Mănăstirea Pasărea: credință, artă, educație*, Ed. Basilica, București, 2013.
- ✓ ATHANASIE MIRONESCU (Episcop), *Istoria Mănăstirii Cernica*, Tipografia Sf. Mănăstiri Cernica, 1930.
- ✓ CASIAN Cernicanul, *Istoriile sfintelor mănăstiri Cernica și Căldărușani*, Ed. Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1988.
- ✓ *Colecția Stavropoleos*, București, 2006.
- ✓ FURTUNĂ, D., *Ucenicii Stareșului Paisie în Mănăstirile Cernica și Căldărușani*, Tipografia „Lupta” N. Stroila, București, 1927.
- ✓ IONAȘCU, Iuvenalie, *Stareșul Gheorghe de la Cernica și mișcarea paisiană*, Ed. Anastasia, București, 1999.
- ✓ IORGA, N., *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Ed. Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1930.

- ✓ IORGA, N., *Istoria învățământului românesc*, Ed. Casei Școalelor, București, 1928.
- ✓ IORGA, Nicolae, *Mănăstirea Neamțului. Viață călugărească și munca pentru cultură*. ed. III, Mănăstirea Neamțu, 1925.
- ✓ MORARU, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între 1885-2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.
- ✓ PAISIE de la Neamț, Sfânt, *Autobiografia și Viețile unui stareț urmate de Așezăminte și alte texte*, ediția a III-a adăugită și îngrijită de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2015.
- ✓ PĂCURARIU, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, ed. III, Ed. Andreiană, Sibiu, 2014.
- ✓ PĂCURARIU, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Ed. Trinitas, Iași, 2006.
- ✓ PELIN, Valentina, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual Sud Est și Est European (secolele XVIII-XIX)*, Ed. Doxologia, Iași, 2017.
- ✓ *Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica – om al rugăciunii și al iubirii milostive – vol. I*, Ed. Basilica, București, 2018.
- ✓ *Sfinții stareți Gheorghe și Calinic de la Cernica – Viețile, povăturile, testamentele*, ediția a II-a îngrijită de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2018.
- ✓ STĂNOIU, Damian, *Mănăstirea Pasărea*, Tipografia „Luța” N. Stroilă, București, 1926.
- ✓ VAIDA, Arhim. Gamaliil, *Mănăstirea Cozia, vestita ctitorie a lui Mircea Voievod cel Mare – 600 de ani de existență*, ed. III, Ed. Episcopiei Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1986.
- ✓ VARTOLOMEU STĂNESCU (Episcop), *Anuarul Episcopiei Râmnicului Noului Severin pe anii 1921-1925*, București, 1925.
- ✓ VINTILESCU, Pr. Petre, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, Ed. Partener, Galați, 2006.

3.3. Cărți de cult:

- ✓ *Ceaslov*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2014.
- ✓ *Liturghier*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012.
- ✓ *Tipic Bisericesc*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976.

3.4. Istorie:

- ✓ *Anuarul Universității din București 1930-1931*, Tipografia „Bucovina” I. E. Torouțiu, București, 1932.
- ✓ ERBICEANU, C., *Cronicari greci carii au scris despre români în epoca fanariotă*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888.
- ✓ GIURESCU, C. Constantin și GIURESCU, C. Dinu, *Istoria românilor*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- ✓ URECHIA, V.A., *Istoria Școalelor de la 1800-1864*, tom. I, Imprimeria Statului, București, 1892.

4. Studii și articole

4.1. Muzicologie:

- ✓ ALEXE, Pr. Ștefan C., „Foloasele cântării bisericești în comun după Sf. Niceta de Remesiana”, în B.O.R., an LXXV (1957), nr. 1-2.
- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, „Bibliografia tipăriturilor muzicale psaltice românești”, în T.V., an IV (LXX), 1994, nr. 8-10.
- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, „Iovașcu Vlahul «Protopsaltul Curții Ungrovlahiei» și epoca sa”, în G.B., an CVI (1988), nr. 7-8.
- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, „Manuscrise psaltice în notație neobizantină care conțin propedii aflate în Biblioteca Academiei Române”, în G.B., an XXXIII (1974), nr. 9-10.
- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, „Mihalache Moldovlahul, compozitor de muzică bizantină și precursor al Reformei Chrisantice – sec. XVIII”, în vol. Mihalache Moldovlahul, *Anastasimatar I*, Ed. Muzicală, București, 2008.
- ✓ BĂLAN, Monahul Filotheu, „Cuvânt înainte” la vol. Iacov Protopsaltul, Hurmuz Hartofilax, *Doxastar tom. I, septembrie-ianuarie*, Ed. Scara, București, 2017.
- ✓ BĂLAN, Monahul Filotheu, „Scurtă istorie a muzicii bizantine și locul paisianismului în această istorie”, în vol. *Antologhion paisian, tom. I, Perioada Triodului*, Ed. Sophia, București, 2005.
- ✓ BREAZUL, George, „Muzica românească azi”, în Petre Nițulescu, *Muzica românească de azi*, Ed. Marvan, București, 1939.

- ✓ CATRINA, Constantin, „Mitropolitul Andrei Șaguna despre practica și tradiția cântării de sorginte bizantină în biserica ortodoxă din Transilvania”, în *Acta Musicae Byzantinae*, vol. I, nr. 1, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 1999.
- ✓ CHIRCEV, Elena, „Creația muzicală românească de sorginte bizantină în perioada 1918-2018”, în *ARTES – Revistă de muzicologie*, vol. XIX-XX, Iași, 2019.
- ✓ CIOBANU, Gheorghe, „Manuscrisul muzical al lui Evstatie Protopsaltul de la Putna (1511)”, în *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Ed. Muzicală, 1979.
- ✓ DUCA, Dr. Gabriel, „Prefață”, în vol. Visarion Ieromonahul, *Tomul al doilea al Stihirarului, Ianuarie – August*, Ed. Doxologia, Iași, 2013.
- ✓ DUMITRESCU, Pr. Alexandru, „22 de manuscrise muzicale din Muzeul Mănăstirii Cernica”, în *Vocație, slujire, jertfelnicie – cinstire și recunoștință Părintelui Prof. Dr. Nicolae D. Necula la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Ed. Basilica, București, 2014.
- ✓ DUMITRESCU, Pr. Alexandru, „Amfilohie (Athanasie) Iordănescu, model de misiune prin muzică”, în: *Misiunea parohiei și a mănăstirii prin muzică și artă într-o lume în continuă schimbare*, lucrările Simpozionului Internațional de Teologie, Istorie, Muzicologie și Artă, vol. II, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2016.
- ✓ GHEORGHITĂ, Nicolae, „Muzica bizantină – o scurtă prezentare”, în G.B., an LXV (2006), nr. 9-12.
- ✓ GRĂJDIAN, Pr. Vasile, „Legislația lui A. I. Cuza și evoluția cântării bisericești”, în *Studii și cercetări de istoria artei. Seria Teatru, muzică, cinematografie*, tom. XL, Ed. Academiei Române, București, 1993.
- ✓ IONESCU, Gheorghe C., „Macarie Ieromonahul și opera de românire a cântărilor psaltice”, în *Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie*, tom. XXXVIII, Ed. Academiei Române, București, 1991.
- ✓ MARIN, Ierodiacon Dionisie, „Paharnicul Dimitrie Suceveanu”, în M.M.S., an XXII (1956), nr. 11-12.
- ✓ METEȘ, Ștefan, „Școlile de muzică și cântarea bisericească din Iași (1558) și București (1711-1823) și românii din Transilvania”, în M.A. an X (1965), nr. 7-8.
- ✓ MOISESCU, Titus, „Tradiția muzicii bizantine în ortodoxismul românesc”, în *Acta Musicae Byzantinae*, vol. I, nr. 1, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 1999.
- ✓ MOLDOVEANU, Diac. Conf. Dr. Nicu, „Muzica bisericească la români în sec. XX”, în B.O.R., an CIII (1985), nr. 7-8.

- ✓ MOLDOVEANU, Pr. Dr. Nicu, „Afirmarea muzicii românești în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866)”, în B.O.R., an CIX (1991), nr. 4-6.
- ✓ NANU, Diac. Dr. Virgil Ioan, „Petros Lampadarios Peloponnesios, personalitate marcantă a muzicii bizantine”, în G.B., an LXXII (2013), nr. 7-12.
- ✓ PANȚIRU, Grigore, „Un manuscris de vârstă milenară”, în *Muzica*, an XVII (1967), nr. 3.
- ✓ POPESCU, Nicolae M., „Știri noi despre Macarie Ieromonahul, Dascălul de cântări și Directorul Tipografiei de la Mănăstirea Căldărușani”, în B.O.R., an XXXIX (1915), nr. 8.
- ✓ SIMEDREA, Tit (S. Theodor), „Filotei monahul de la Cozia, imnograf român”, în M.O. an VI (1954), nr. 1-3.
- ✓ SPINEI, Prof. Marcel, „Cântări românești la Athos”, în B.O.R., an CXIX (2001), nr. 7-12.
- ✓ STANCIU, Drd. Vasile, „Cântarea cultică ortodoxă, mijloc de activitate misionară”, în S.T., an XXXVII (1985) seria a II-a, nr. 7-8.
- ✓ TURDEANU, Emil, „Les premiers écrivains religieux en Valachie: L' Hégoumène Nicodème de Tismana et le moine Philothée”, în *Revue de Études Roumaines II*, Paris, 1954.
- ✓ VASILE, Vasile, „Dezvoltarea muzicii religioase în timpul stăreției Sf. Paisie Velicicovschi (cel Mare)”, în T.V., an IV (1994), nr. 11-12.
- ✓ VASILE, Vasile, „Școala paisiană de muzică bizantină – ieromonahul Visarion protopsaltul”, în *Antologhion Paisian, tom. I – Perioada triodului*, Ed. Sophia, București, 2005.

4.2. Teologie:

- ✓ BALDOVIN, Arhim. Anastasie, „Viața și nevoințele cele monahale ale Prea Cuviosului Episcop al Râmnicului Noul-Severin D. D. Calinic”, în B.O.R., an XXII (1898-1899), nr. 10.
- ✓ CHIȚULESCU, Arhim. Policarp, „Biblioteci de mănăstire”, în *Monahismul ortodox românesc: istorie, contribuții și repertoriizare*, vol. II, Ed. Basilica, 2016.
- ✓ CIUBOTARU, Iulian Marcel, „Donațiile Mitropolitului Iosif Naniescu către Biblioteca Academiei Române”, în *Historia Universitatis Iassiensis*, Muzeul Universității, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, III/2012.

- ✓ DRĂGUȘIN, C., „Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate”, în S.T., an IX (1957), nr. 1-2.
- ✓ GHEORGHESCU, Chesarie, „Cuviosul arhimandrit Gheorghe, starețul mănăstirii Cernica”, în G.B., an XLVI (1987), nr. 5.
- ✓ IORGA, N., „Manuscrisele Mănăstirii Cernica”, în B.O.R., an XXVI (1902-1903), nr. 2-3.
- ✓ N., Eufrosina, „Sfânta Mănăstire Pasărea”, în G.B., an XVI (1957), nr. 3.
- ✓ POCITAN, Pr. V., „Mănăstirea Cozia”, în B.O.R., an XLVI (1928), nr. 3.
- ✓ POPESCU, Grigore, „Mănăstirea Pasărea – chinovia dintre ape și păduri”, în G.B., an XLVI (1987), nr. 3.
- ✓ POPESCU, Prof. Univ. Dr. Emilian, „Izvoare apostolice ale creștinismului românesc: Sf. Apostol Andrei”, în S.T., an XLVI (1994), seria a II-a, nr. 4-6.
- ✓ Redacția, „Necrolog”, în G.B., an XIV (1955), nr. 3-4.
- ✓ ȘERBĂNESCU, Pr. Niculae, „Viața și traiul părintelui Calinic de la Cernica, Episcopul Râmnicului Noul Severin”, în vol. *Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica – om al rugăciunii și al iubirii milostive*, vol. I, Ed. Basilica, București, 2018.
- ✓ VASILESCU, Gheorghe, „400 de ani de la întemeierea Mănăstirii Cernica (1608-2008)”, în G.B., an LXVII (2008), nr. 4-6.
- ✓ ZARĂ, Pr. Dr. Ștefan, „Școlile teologice din Episcopia Râmnicului Noul-Severin și grija episcopului Vartolomeu Stănescu față de acestea”, în *Lucrarea cultural-duhovnicească și social-misionară a episcopului Vartolomeu Stănescu*, Ed. Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu-Vâlcea, 2020.

4.3. Istorie:

- ✓ DUMITRAȘCU, Gheorghe, „Mișcarea muncitorească și socialistă în județul Vâlcea în primii ani după marea Unire (1918-1921)”, în *Studii Vâlcene*, an VI, Râmnicu-Vâlcea, 1983.

5. Cataloage:

- ✓ BARBU-BUCUR, Sebastian, *Manuscrisele muzicale românești de la Muntele Athos*, Ed. Muzicală, București, 2000.
- ✓ MOISESCU, Titus, „Anciens manuscrits musicaux roumains: „Le Manuscrit B 283 de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine (B 283/BAR)”, în: *Revue Roumaine*

d'Histoire de l'Art, série Théâtre, Musique, Cinématographie, Tome XXV, Bucarest, 1988.

- ✓ MOISESCU, Titus, *Catalogul creației muzicale a lui Evstatie protopsaltul Putnei*, Ed. Muzicală, București, 1997.
- ✓ MOLDOVEANU, Diac. Nicu, *Catalogul general al manuscriselor muzicale vechi bizantine din România*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1974.
- ✓ ȘTREMPEL, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- ✓ VASILE, Vasile, „*Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Biblioteca Mănăstirii Neamț*”, în *Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Moldova – Secolele XI-XX*, vol. II, Ed. Artes, Iași, 2010.
- ✓ VASILE, Vasile, *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, vol. I, Ed. Muzicală, București, 2007.

6. Dicționare/lexicoane

6.1. Muzicologie:

- ✓ COSMA, Viorel, *Muzicieni din România – Lexicon biobibliografic*, vol. IV (H-J), Ed. Muzicală, București, 2001.
- ✓ *Dicționar de muzică bisericească românească*, ediție coordonată de Pr. Prof. Dr. Nicu MOLDOVEANU, Arhid. Prof. Dr. Sebastian BARBU-BUCUR, Pr. Prof. Dr. Nicolae NECULA și Pr. Prof. Dr. Vasile STANCIU, Ed. Basilica, București, 2013.
- ✓ *Dicționar de termeni muzicali*, ed. III, Ed. Enciclopedică, București, 2010.
- ✓ IONESCU, Gheorghe C., *Muzica bizantină în România – dicționar cronologic*, Ed. Sagittarius, București, 2003.

6.2. Teologie:

- ✓ *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, volum coordonat de Pr. Prof. Dr. Ștefan BUCHIU, Ed. Basilica, București, 2019.

6.3. Istorie:

- ✓ *Dicționar biografic de istorie a României*, volum coordonat de Dinu C. GIURESCU, Ed. Meronia, București, 2008.

- ✓ STOICESCU, Nicolae, *Dicționar bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Basilica, București, 2017.

6.4. Alte dicționare:

- ✓ *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998.
- ✓ OLTEANU, Virgil, *Din istoria și arta cărții – lexicon*, Ed. Enciclopedică, București, 1992.

7. Cărți și studii de codicologie:

- ✓ BOGDAN, Damian, P., „Despre codicologie”, în *Revista Arhivelor*, an IX, nr. 1, București, 1966.
- ✓ BOGDAN, Damian, P., *Paleografia româno-slavă*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București, 1978.
- ✓ DESTREZ, Jean și FINK-ERRERA, G., „Des manuscrits apparemment datés”, în *Scriptorium*, tom. XII, Paris, 1958.
- ✓ JAKÓ, Sigismund, „Concepția modernă a paleografiei și aplicarea ei în cercetări de paleografie latină din țara noastră”, în *Revista Arhivelor*, an VIII, nr. 1, București, 1965.
- ✓ MASAI, François, „Paléographie et codicologie”, în *Scriptorium*, an IV, Paris, 1950.
- ✓ MOISESCU, Titus, *Prolegomene bizantine*, vol. I, Ed. Muzicală, București, 1985.
- ✓ *Vocabularul cărții manuscrise*, volum coordonat de Adrian PAPAHAĞI, Ed. Academiei Române, București, 2013.

8. Site-uri accesate

8.1. Românești:

- ✓ <https://www.dictionarroman.ro/> (accesat ultima dată pe 11.05.2020).
- ✓ <https://statiunea-slanic.ro/attractii/biserica-nasterea-maicii-domnului/> (accesat ultima dată pe 23.03.2016).
- ✓ <https://manastirea.petru-voda.ro> (accesat ultima dată pe 23.01.2020).
- ✓ <https://www.stavropoleos.ro/> (accesat ultima dată pe 04.02.2020).
- ✓ <http://www.schituldarvari.ro/istoric> (accesat ultima dată pe 12.02.2020).
- ✓ <http://www.musicologypapers.ro> (accesat ultima dată pe 27.03.2020).

8.2. Străine:

- ✓ <https://www.uoa.gr> (accesat ultima dată pe 11.12.2019).
- ✓ <https://anemi.lib.uoc.gr> (accesat ultima dată pe 13.12.2019).
- ✓ <https://dspace.mmb.org.gr> (accesat ultima dată pe 13.12.2019).
- ✓ <https://byzantinemusicresources.wordpress.com> (accesat ultima dată pe 27.01.2020).
- ✓ <https://psaltopedia.com> (accesat ultima dată pe 27.01.2020).
- ✓ <http://www.cmkon.org> (accesat ultima dată pe 27.01.2020).
- ✓ <http://www.porphyrrios.gr/musical/collections> (accesat ultima dată pe 28.01.2020).
- ✓ <http://www.megarevma.net/Psahos.htm> (accesat ultima dată pe 12.02.2020).
- ✓ <http://ec-patr.net/en/index.htm> (accesat ultima dată pe 18.02.2020).

ANEXE

Portretul lui
Athanasie
Iordănescu din
ms. 28.945 I
B.N.R.B.
(1915), în
vârstă de aprox.
44 de ani

